

1212 Ana Russell-Omaljev, *Divided we Stand: Discourses on Identity in 'First' and 'Other' Serbia*, Ibidem Verlag, Stuttgart, 2016.

Aleksandar Pavlović

Ana Rasel Omaljev u ovoj knjizi najavljuje analizu procesa formiranja identiteta u post-Miloševićevskoj Srbiji, i to onako kako to predstavljaju intelektualne elite u njihovim javnim debata oko pitanja kao što su nacionalni identitet i evropske integracije. Konkretnije, Rasel Omaljev želi da, po njenim rečima, „prouči specifičnosti 'Prve' i 'Druge' Srbije kao frakture mogućnosti nacionalnog identiteta“ i „rasvetli strukture moći“ u post-Miloševićevskoj Srbiji (str. 32). Njen ambiciozni, dublji cilj jeste da transcendiraju ovaj „naizgled složeni izbor tako što ćemo dekonstruisati dualističku logiku koju koriste Prva i Druga Srbija i razotkriti način na koji su ove pozicije prema Evropi oblikovale, i još uvek oblikuju, srpske nacionalne, političke i kulturne identitete“ (str. 6).

Od kada ga je ranih devedesetih godina prošlog veka uvela grupa kritički nastrojenih intelektualaca koja je želela da se distancira od dominantne proradne i pro-miloševićevske atmosfere u Srbiji, pojam „Druga“ Srbija i njegov parnjak „Prva“ Srbija, zadobili su određenu frekventnost kao simboli dve suprotstavljene ideološke i političke pozicije koju su zauzimali različiti akteri na javnoj sceni Srbije. Za diskurs „Prve“ Srbije, među čije zagovornike autorka ubraja autore poput Dobrice Ćosića i Matije Bečkovića i patriotski orijentisane političke stranke, karakteristična su pitanja srpske nacije, tradicije, pravoslavlja, evroskepticizam ili otvoreni anti-EU stavovi, dok na suprotnoj strani političkog spektra Rasel Omaljev identifikuje „teške“ liberale poput intelektualaca i aktivista za ljudska prava Nataše Kandić, Sonje Biserko, Srđe Popovića i drugih, LDP-a i nevladinih organizacija poput Žena u crnom, koji su insistirali na srpskoj odgovornosti za zločine počinjene tokom devedesetih godina prošlog veka i neophodnosti da se srpsko društvo suoči sa njima i procesuiraju ih. U autorkinom viđenju, „Drugoj“ Srbiji takođe pripadaju i „meki“ liberali kao nekada vladajuća Demokratska stranka, čiji su lideri prozapadno orijentisani ali takođe skloni i temama vezanim za srpsku naciju i njene interese i tradiciju, a posebno osetljivi na pitanje Kosova.

Argumentacija izložena u ovoj knjizi teče kroz šest istraživačkih poglavlja uokvirenih uvodom i zaključkom, koji se fokusiraju na najvažnije događaje u post-miloševićevskoj Srbiji kao što su ubistvo premijera Đinđića 2003. godine, (samo)proglašenje kosovske nezavisnosti 2008. godine, kandidatura Srbije za članstvo u Evropskoj uniji iz 2011. kao i na najvažnije javne debate o odgovornosti

za zločine i (ne)patriotskoj ulozi srpskih intelektualaca iz 2002, 2003. i 2008. godine. Preciznije, prvo poglavlje sadrži teorijski okvir i konceptualni rečnik za kasniju diskurzivnu analizu; polazeći od ideje da je izgradnja nacionalnog identiteta relacionala, u njemu se predlaže pristup kojim bi se videlo kako ove dve Srbije konstruišu jedna drugu. Drugo poglavlje daje istorijski i politički kontekst iza prve i druge Srbije i sažima istorijske događaje u proteklih nekoliko decenija. Razmatranja od trećeg do šestog poglavlja obuhvataju noseći deo ove studije i sadrže glavni empirijski materijal koji se odnosi na ključne debate koje su zaokupljale srpsko javno mnjenje od ranih devedesetih godina dvadesetog veka do kraja 2012. godine. Tačnije, treće poglavlje prati poreklo Prve i Druge Srbije personifikovane kroz njihove vodeće javne intelektualne figure, i zastupa stanovište da je pitanje odgovornosti za zločine protiv čovečnosti predstavljalo ključnu tačnu razdora između elita Prve i Druge Srbije posle 2000. godine; četvrto poglavlje skicira vodeće narative u vezi sa konstrukcijom i percepcijom Evrope i antagonizmom oko spajanja ili uklanjanja srpskog identiteta sa evropskim vrednostima; peto poglavlje posvećeno je u celosti dvema debatama – prva, nazvana *Tačka razlaza*, vođena je mahom na stranicama nedeljnika *Vreme* 2002. godine, i pokazala je pukotine pa i razdor oko pitanja krivice, odgovornosti, žrtava i počinioca u nekada ujedinjenom anti-miloševićevskom bloku. Druga, takozvana debata o „Misionarskoj inteligenciji“, vođena je 2003. godine o tome ko su patriote i izdajnici među srpskim intelektualcima, a njen povod bio je istoimeni članak Slobodana Antonića, takođe objavljen u nedeljniku *Vreme*. Najzad, šesto poglavlje ima za predmet kako je nastao i razvijao se specifični „srpski auto-šovinizam“ nakon 2000. godine.

Ukupno uzevši, knjiga Rasel Omaljev trezveno identifikuje glavne diskurzivne strategije koje su cirkulisale u srpskoj javnoj sferi, i uspeva da omeđi ideološki spektar srpskog društva svodeći ga na dve antitetičke pozicije. Ipak, utisak je da njen širi i ambiciozniji cilj da se rasvetle strukture moći i transcendiraju ova dualistička logika i identitetsko-tvorački princip ostaje neispunjen. Ovo je prevashodno posledica njene metodologije, jer lingvistički utemeljena analiza diskursa koju sprovodi autorka može identifikovati diskurzivne strategije koje koriste obe grupe, ali ne može pružiti pun uvid u strukture moći bez nekakvog zalaženja u burdijeovsku analizu intelektualnog, kulturnog i političkog polja koja bi obuhvatila

njihova glasila, uticaje, položaje koje zauzimaju u društvu i slično. Stoga, njene analize u krajnjoj liniji završavaju u antitetičkim dijalektičkim opozicijama između dve Srbije.

Dalje, dok je suprotstavljanje Prve i Druge Srbije iz analitičkih razloga i zarad jasnoće opravdano, takođe postoji tendencija da se one predstave kao „dve glavne političke frakcije“ (str. 222), što mi se čini manje opravdanim. Čitalac je mogao biti bolje obavešten o nejednakim pozicijama koje propONENTI ove dve ideologije zauzimaju. „Prva“ Srbija je bliska dominantnom diskursu i, smatram, dosta raširena među onima koji zauzimaju istaknute javne položaje u akademskoj i društvenoj sferi, a pogotovo u političkim partijama. Oni bi sebe, stoga, pre identifikovali jednostavno sa samom Srbijom, bez apozicija ili razlikovanja u odnosu na druge. „Druga“ Srbija, sa svoje strane, prevashodno predstavlja pojam koji je koristila grupa antiratnih intelektualaca i aktivista od 1992. do 1995. godine, i njegova kasnija upotreba bila je pre simbolička i, čak, pežorativna kada je reč o njihovim opONENTIMA. Prosto rečeno, danas bi bilo teško naći bilo koga u Srbiji sklonog da se identifikuje kao „Drugosrbijanac“. Sve u svemu, ovi intelektualci su bili, a delimično i ostali, na margini – naravno, uz kratak rast političkog autoriteta kroz Građanski Savez Srbije u prvim godinama nakon pada Miloševića i njegovog režima.

1213

Takođe, čini se da je primena ove binarne, relacionalne logike navela autorku da implicira kako sva pitanja imaju istu težinu – samo, naravno, suprotno značenje – za obe Srbije, i stoga da preceni značaj nacionalnog identiteta za „Drugu“ Srbiju. Naime, ona tačno identifikuje kako se „Druga“ Srbija konstituisala kroz „građanske vrednosti“ i „kroz negiranje nacionalizma“ (str. 176) i opravdano zapaža kako „akteri Druge Srbije ne govore i ne pišu u ime 'nacije' niti se obraćaju 'naciji'“ (str. 119). Stoga, očekivalo bi se da među takvim autorima inicijalno istraživačko pitanje o stvaranju nacionalnog identiteta zauzima sporedno mesto i da se oni time bave u najboljoj meri samo lateralno i indirektno.

Sasvim sigurno, ova knjiga ume da prepozna suprotnosti novije srpske društvene i intelektualne istorije – tako, u više navrata, Rasel Omaljev ističe da je „Druga“ Srbija „prevashodno grupa labavo povezanih intelektualaca“ (str. 215) ili pojašnjava „da ambivalentnost pojmova Prva i Druge Srbija dodatno akcentuje fluidnost stavova koje oni opisuju, a koji nisu fiksni i, zapravo, mogu znatno varirati

tokom vremena“ (str. 23). Ukoliko čitalac ima ovo na umu i posmatra dve Srbije kao konceptualne metafore pre negoli kao empirijske dokaze o manihejsko-dualističkom stanju srpskog društva, i uz to ne očekuje da ovde nađe konačno rešenje

pitanja modernog srpskog identiteta, ova knjiga predstavlja korisno i prijatno štivo, pogotovo za strane studente i čitaoce bez širokog poznavanja savremenog srpskog društva.